МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Факультет економіки і підприємництва
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Допущено до захисту
“_____” _____ 2024 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ **Прокопчук О.Т.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Виконав – студент 2 курсу, групи 21м-Ф
освітньої програми «Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Гуменюк Ярослав Миколайович

Науковий керівник – к.е.н., доцент
Барабаш Леся Віталіївна

Умань – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітня програма Фінанси, банківська справа та страхування
Спеціальність **072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок**
(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ О.Т. Прокопчук
(підпис) (ініціали, прізвище)
“_____” _____2023 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту Гуменюку Ярославу Миколайовичу
(прізвище, ім’я, по батькові)

1. Тема роботи Сучасний стан і перспективи розвитку податкових надходжень місцевих бюджетів України
керівник роботи Барабаш Леся Віталіївна, к.е.н., доцент,
(прізвище, ім’я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по університету від “03” грудня 2024 року № 01-06/320

2. Строк подання студентом роботи 04.12.2024

3. Вихідні дані до роботи нормативно-правові акти з питань оподаткування; наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків, щорічні статистичні збірники Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України; наукові пошуки та власні дослідження автора

4. Перелік питань, які потрібно розробити
1. Теоретичні основи функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів
2. Сучасний стан функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів України
3. Перспективи розвитку податкових надходжень місцевих бюджетів України

5. Перелік графічного матеріалу
_15 рисунків, 2 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 11.10.2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	10.10.2023	
2.	Одержання індивідуального завдання	11.10.2023	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	13.10.2023	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	Упродовж першого року навчання	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	28.12.2023 р.	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	Грудень 2023р. Січень – березень 2024р. Червень 2024р. Листопад 2024р.	
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	29.11.2024	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	03.12.2024	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	04.12.2024	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	06.12.2024	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	11.12.2024	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	12.12.2024	
13.	Одержання рецензії	13.12.2024	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	16.12.2024	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Реферат
на кваліфікаційну роботу магістра
«Сучасний стан і перспективи розвитку податкових надходжень місцевих бюджетів України»
студента факультету економіки і підприємництва Уманського національного університету садівництва (спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», освітній ступінь «магістр»)
Гуменюка Ярослава Миколайовича

Основою ресурсної бази бюджету є його дохід, що, фактично, демонструє спроможність економічної одиниці забезпечити соціально-економічний розвиток окремої території. А базисом доходної бази місцевих бюджетів є податкові надходження, що здатні сформувати належний рівень доходів бюджетів органів місцевого самоврядування.

Під час написання кваліфікаційної роботи було використано актуальні наукові, навчальні та методичні матеріали. Загальний обсяг роботи складає 51 друкований аркуш. Робота містить 15 рисунків, 2 таблиці. Інформаційним підґрунтям кваліфікаційної роботи стали матеріали з 46 джерел наукового, публіцистичного та нормативного характеру.

Метою дослідження стало окреслення особливостей складу податкових надходжень місцевих бюджетів, визначення ефективності їх функціонування й означення напрямів перспективного розвитку.

Для досягнення означеної мети у роботі розглянуто теоретичне підґрунтя формування податкових надходжень місцевих бюджетів, досліджено сучасний стан їх функціонування та запропоновано актуальні перспективи розвитку.

Анотація

Податкові надходження місцевих бюджетів є ключовим питанням у контексті формування фінансової незалежності місцевих бюджетів, зокрема нині, у час реформи децентралізації. Склад, структура, ефективність функціонування податкових надходжень визначають рівень забезпеченості місцевих бюджетів власними фінансовими ресурсами та характеризують їхню здатності виконувати необхідну видаткову частину.

Ключові слова: місцевий бюджет, податкові надходження, податок на доходи фізичних осіб, місцеві податки, еластичність податків, фіскальна ефективність податкових надходжень.

Annotation

Tax revenues of local budgets are a key issue in the context of the formation of financial independence of local budgets, particularly now, during the decentralization reform. The composition, structure, and effectiveness of tax revenues determine the level of provision of local budgets with their own financial resources and characterize their ability to fulfill the necessary expenditure part.

Keywords: local budget, tax revenues, personal income tax, local taxes, tax elasticity, fiscal efficiency of tax revenues.

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ 5

1.1. Сутність і призначення податкових надходжень місцевих бюджетів 5

1.2. Проблеми функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів України в сучасному економічному середовищі 10

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ 17

2.1. Особливості формування податкових надходжень місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації 17

2.2. Склад податкових надходжень місцевих бюджетів України на сучасному етапі 21

2.3. Ефективність функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів України 29

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ 34

ВИСНОВКИ 41

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 43

ВСТУП

Самостійність місцевих бюджетів, їхня життєздатність забезпечуються наявністю власних фінансових ресурсів і спроможністю забезпечувати виконання передбачених видаткових напрямів. І саме податкові надходження є базисом згаданої ресурсної бази.

Водночас варто відзначити, що забезпечення місцевих бюджетів необхідними фінансовими ресурсами в недостатньому обсязі та нестабільність їх дохідних джерел в Україні вже давно виступають суттєвою проблемою, вирішенню якої в останні роки присвячено зусилля і центральної виконавчої влади, і органів місцевого самоврядування.

У світовій практиці провідну роль у забезпеченні місцевих бюджетів необхідними ресурсами відіграють податки та збори, тому реформування системи податкових надходжень місцевих бюджетів є невідкладним питанням, від якого напряму залежить фінансова самостійність та автономність органів місцевого самоврядування.

Питання формування податкових надходжень місцевих бюджетів Українипіднімається у працях низки вітчизняних науковців: Л. Барабаш, Н. Власюк, І. Волохової, О. Дем’янчука, Л. Коренюк, Л. Лісовської, Н. Нікітішина, С. Пташник, О. Ролінського, О. Рябоконь й інших; піднімається практиками реформи децентралізації, зокрема Д. Улютіним.

Наразі, як показали результати реформи децентралізації, у системі податкових надходжень місцевих бюджетів є значні прогалини, що заважають місцевим бюджетам ефективно реалізовувати свої функції. Саме тому метою кваліфікаційної роботи стало дослідження умов та показників ефективності функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів. Об’єктом при цьому виступила сукупність фінансово-економічних процесів, під впливом яких формуються податкові надходження як джерело доходів місцевих бюджетів. Предметом – сукупність податків і зборів, що формують податкові надходження місцевих бюджетів.

Для досягнення мети роботи було поставлено та вирішено наступні завдання:

- означено теоретичні основи функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів;
- досліджено сучасний стан функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів України;
- запропоновано напрями розвитку податкових надходжень місцевих бюджетів на перспективу.

Методичне підґрунтя кваліфікаційної роботи базується на низці методів наукового пізнання. Зокрема, діалектичного – що сприяв окресленню об'єктно-предметної частини; абстрактно-логічного – для узагальнення суджень і формулювання висновків, вертикального та горизонтального аналізу – для проведення оцінки функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів; графоаналітичного – для унаочнення одержаних результатів.

Інформаційною основою кваліфікаційної роботи слугували нормативно-правові документи у сфері оподаткування та провадження діяльності місцевими органами влади; науково-методичні напрацювання та результати досліджень науковців і практиків; дані статистичних досліджень Міністерства фінансів України; попередньо проведені наукові пошуки та власні спостереження автора.

Робота складається з трьох повноцінних розділів, викладених у логічній послідовності та доповнених вступною частиною і підсумковими висновками.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність і призначення податкових надходжень місцевих бюджетів

Податкові надходження місцевих бюджетів є критично важливою складовою державних фінансів. За їх допомогою органи місцевого самоврядування здатні реалізовувати свою автономію та виконувати покладені на них державою обов'язки.

З наукової точки зору, сутність податкових доходів місцевих бюджетів полягає в їх ролі основного джерела державних фінансів органів місцевого самоврядування. За допомогою наявних фінансових ресурсів вони здатні виконувати свої статутні функції, забезпечувати суспільні блага та послуги, підтримувати сталий регіональний розвиток. Адже ефективність влади на місцях в першу чергу залежить від обсягу фінансових ресурсів, якими вона володіє. І оскільки бюджет є головним фондом фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць, то своєчасне і повне формування його доходів, ключове місце у складі яких належить податковим надходженням, набуває особливо важливого значення у контексті забезпечення фінансування завдань і функцій, що здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування.

Роль податків і зборів у наповненні бюджетів визначається одночасно нормами податкового та бюджетного законодавства: якщо першим встановлюється виключний перелік таких обов'язкових платежів, правила та умови їх стягнення, то другим затверджуються пропорції їх розподілу між бюджетами. Розуміння складу та динаміки податкових надходжень місцевих бюджетів надзвичайно важливе у контексті їх аналізу та планування, виявлення резервів зростання, ухвалення висновків щодо напрямів реформування податків та перегляду нормативів розщеплення коштів між бюджетами тощо [1, с. 141–142].

Податкові надходження є лише однією зі складових доходів місцевих бюджетів. Незважаючи на доволі давню історію появи цього поняття, ані у Законі України «Про бюджетну систему України», ані у першій редакції Бюджетного кодексу України тлумачення зазначеного терміну не містилося. Тільки з ухваленням Бюджетного кодексу України, що набув чинності з 1 січня 2011 р., законодавець врешті роз'яснив сутність поняття: як зазначено у ст. 9, під податковими надходженнями розуміють «встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори» [2].

Неврегульованість цього аспекту призвела до того, що до початку 2011 р. в нашій країні мала місце неузгодженість обов'язкових платежів, визначених податковим і бюджетним законодавством. Так, низка обов'язкових платежів, передбачених у Законі України «Про систему оподаткування», зараховувалися за нормами бюджетного законодавства до неподаткових надходжень і цільових фондів [3]. Тільки з 2011 р. у складі податкових надходжень, згідно з Бюджетним кодексом України, знаходять відображення виключно податки та збори, перелік яких встановлений Податковим кодексом України [2].

Значимість податкових надходжень на етапі трансформації економіки зростає не лише при формуванні фінансового ресурсу органів місцевого самоврядування: в умовах зниження ефективності державного регулювання економіки шляхом накладання прямих заборон і директив система державного управління поступово переорієнтовується на застосування непрямих, в тому числі податкових методів регулювання економіки. Відтак «сутність і роль доходів бюджету доцільно розглядати як єдиний, нерозривний суспільно-економічний процес розподілу, використання та відтворення державних фінансових ресурсів», – вважають І Чугунов і В. Островецький [4, с. 3].

Сутність формування податкових надходжень місцевих бюджетів проявляється через їх внутрішній зміст, у сукупності всіх їх властивостей та відносин, що виникають в процесі складання та виконання дохідної частини централізованого фонду грошових коштів.

Податкові надходження формуються за рахунок мобілізації до бюджету податків, зборів та обов'язкових платежів, що в сукупності утворюють систему оподаткування. При цьому податки використовуються у якості інструментів формування бюджетних доходів. Самі ж обсяги податкових надходжень місцевих бюджетів визначаються станом розвитку адміністративно-територіальної одиниці, кількістю суб'єктів підприємницької діяльності та їх активністю, що провадять діяльність на певній території, диверсифікованим розвитком різних видів діяльності, ресурсним потенціалом тощо. Не менш важливим фактором є ресурсний потенціал регіону та інфраструктурні особливості.

Зважаючи на наведені факти, важливим є розкриття економічної сутності формування податкових надходжень бюджету, тобто визначення сукупності властивостей податкових надходжень та відносин, що виникають у процесі їх формування.

«Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори», – таку думку висловлюють О. Вігура й О. Литвинчук [5, с. 27].

Розглядаючи функціональну сторону податкових надходжень місцевих бюджетів, В. Коровій зауважує, що вони представлені загальнодержавними та місцевими податками та зборами [6, с. 335], ґрунтуючись на податковому методі формування доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, що реалізується через закріплення та/або розподіл між різними рівнями бюджетної системи певних видів податків, запроваджених безумовно, із чітко визначеними об'єктом, базою, ставками, термінами та іншими значущими параметрами оподаткування [7].

Податкові надходження місцевих бюджетів, за економічною природою, відносяться до власних доходів місцевих бюджетів і формуються внаслідок дій і рішень, прийнятих місцевими органами самоврядування [8, с. 95]. До складу податкових надходжень, як правило, належать: місцеві податки та збори; платежі, запроваджені органами місцевого самоврядування; доходи від

реалізації та оренди комунального майна і підприємств комунальної власності; адміністративні штрафи і санкції, плата за ліцензії та сертифікати.

Зосереджуючись на безпосередньому призначенні податкових надходжень, І. Барановська [1] тракту їх як обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб, що відраховуються до бюджету з метою забезпечення загальнодержавних централізованих фондів грошовими коштами.

Сутормінa В. характеризує оподаткування та, як його результат – податкові надходження, як історично найдавнішу форму фінансових відносин між державою і членами суспільства, називаючи його методом акумуляції державою внутрішніх джерел формування доходів [10].

Ключове призначення податкових надходжень у забезпеченні органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами з метою фінансування передбачених видатків виокремлює В. Островецький [11].

Визначає податкові надходження до місцевих бюджетів як злагоджену взаємодію усіх елементів системи, функціонування яких характеризує стан, розвиток податкової системи загалом і системи місцевого оподаткування зокрема, зміну в динаміці під впливом зовнішніх факторів Ю. Бойко [2].

Досліджуючи ареал функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів, К. Павлюк наголошує на тому, що вони є необхідною умовою виконання органами влади своїх функцій та основною структуроутворюючою компонентою дохідної частини бюджетів. А також наголошує на тому, що їх перелік затверджується за бюджетами різних рівнів положеннями Бюджетного кодексу [13].

Досліджуючи родь податкових надходжень у системі доходів місцевих бюджетів, а також вивчаючи їх особливості, С. попова та І. Блохіна приходять до висновку, що наразі податкові надходження не здатні працювати на повну силу та з очікуваним результатом, оскільки чинні підходи до політики оподаткування не забезпечують адекватного здійснення фіскальної, регуляторної, розподільчої, стимулюючої та контрольної функцій податків.

саме тому бюджети регулярно відчувають дефіцит коштів, а самі податкові надходження до скарбниць не відзначаються стабільністю [14, с. 142].

Зважаючи на висвітлені вище думки, слід виокремити базові характеристики функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів (рис. 1.1).

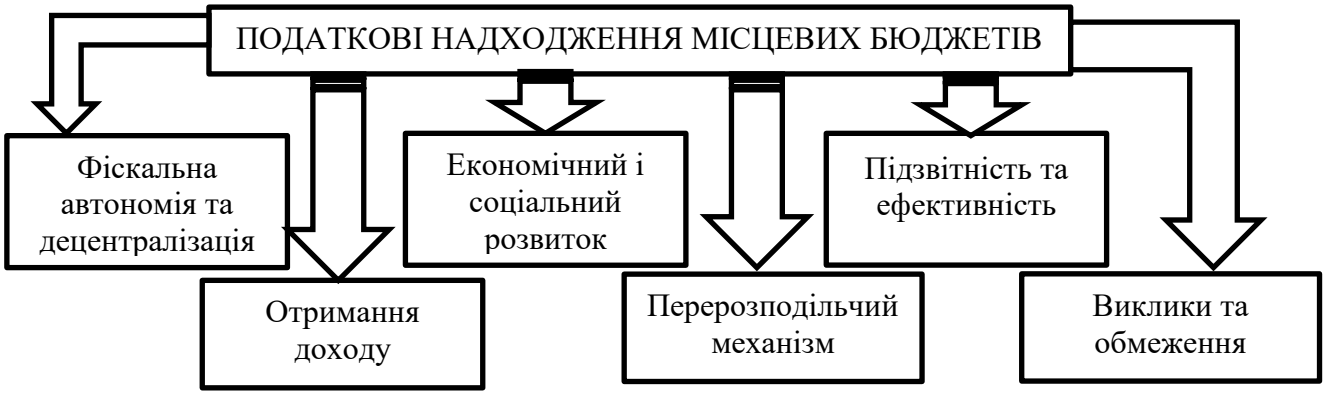

Рис. 1.1. **Ключові ознаки функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів**

Спираючись на наведені на рис. 1.1 позиції, можна виокремити наступні характерні особливості функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів:

- фіскальна автономія та децентралізація: податкові надходження мають важливе значення для забезпечення фіскальної автономії місцевих органів влади. Вони надають їм повноваження самостійно розпоряджатися ресурсами, зменшують залежність від міжбюджетних трансфертів і узгоджують видатки з місцевими потребами. Це наріжний камінь фіскальної децентралізації, що покращує управління, наближаючи процес прийняття рішень до громадян;

- отримання доходу: місцеві податки та частки загальнодержавних податків, що зараховуються до місцевих бюджетів, є основним джерелом доходів місцевих бюджетів. Ці кошти використовуються для фінансування місцевої інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, соціальних програм та інших державних послуг. Відтак податкові надходження забезпечують прогнозоване та стабільне фінансування цих функцій;

- економічний і соціальний розвиток: податкові надходження відіграють важливу роль у підтримці місцевого економічного зростання та покращенні соціального добробуту. Інвестуючи в місцеву інфраструктуру та програми розвитку, ці кошти стимулюють регіональну економіку, створюють робочі місця та покращують якість життя мешканців;

- перерозподільчий механізм: податкові надходження місцевих бюджетів відображають принцип справедливості шляхом перерозподілу ресурсів у межах громади. Адже податки збираються на основі платоспроможності та використовуються для надання послуг і можливостей, які приносять користь усім жителям, усуваючи нерівність;

- підзвітність та ефективність: залежність місцевих бюджетів від податкових надходжень створює стимули для органів місцевого самоврядування діяти ефективно та прозоро. Коли громадяни відчувають прямий зв'язок між податками, які вони сплачують, і якістю державних послуг, це сприяє підзвітності та довірі до місцевої влади;

- виклики та обмеження: наукові дослідження висвітлюють проблеми, пов'язані з податковими надходженнями до місцевих бюджетів, зокрема: розбіжності в доходах: відмінності в базах оподаткування призводять до нерівності між регіонами; проблеми з ухиленням від сплати податків і правозастосуванням: вони можуть підірвати збір доходів; залежність від міжбюджетних трансфертів: деякі місцеві органи влади значною мірою покладаються на центральну підтримку через недостатню податкову базу.

1.2. Проблеми функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів України в сучасному економічному середовищі

Розглядаючи систему формування і функціонування доходів бюджету, можна виділити такі її елементи: прогнозування доходів бюджету; складання, розгляд та затвердження доходів бюджету; виконання доходів бюджету, що забезпечується формуванням та виконанням податкових зобов'язань платників

податків, аналіз виконання доходів бюджету; звітування про доходи бюджету; моніторинг та підготовка відповідних змін до законодавства з питань формування доходів бюджету.

Однак процес формування податкових надходжень породжує низку проблем, що виникають на всіх етапах складання та виконання бюджету, зокрема місцевого. Серед основних причин їх виникнення можна виділити такі:

- примусова природа податків, що полягає у безоплатному відчуженні частки прибутків (доходів) платників податків на користь держави й обумовлює певну напруженість у відносинах фіскальних органів та платників податків;

- необхідність забезпечення фінансування зростаючих потреб розпорядників бюджетних коштів у фінансуванні місцевих і державних програм в умовах обмежень, що визначаються станом розвитку економіки та фінансовим законодавством, що визначає актуальність постійного пошуку додаткових джерел доходів бюджету;

- встановлення оптимального рівня податкових вилучень, достатнього для забезпечення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування і одночасно такого, що не перешкоджатиме економічному розвитку території, потребує фундаментальних наукових розробок за цим напрямком;

- формування раціонального та збалансованого бюджету, основною умовою чого є реальні та прогнозовані податкові надходження, необхідність вдосконалення методичних підходів до їх планування і виконання, підвищення ефективності адміністрування податків та рівня податкової культури платників податків [16].

Варто відзначити, що причиною наявних наразі проблем у царині формування податкових надходжень місцевих бюджетів є безпосередній їх розвиток. Загалом же еволюція податкових надходжень місцевих бюджетів України протягом періоду незалежності пройшла три етапи розвитку. Під час першого, що тривав з 1991 р. до 2001 р., керування переліком і частками розподілу податкових надходжень здійснювалося органами влади вищої ланки,

зокрема Радою народних депутатів. Другий етап (2001 – 2010 рр.) відзначився прийняття першого [18] і другого [2] Бюджетного кодексу, а також делегації повноважень розподілу від рішень зазначених Рад до законів «Про Державний бюджет України» на відповідний рік. Також під час другого етапу зникли такі джерела, як ПДВ і акцизний збір. Третій етап, що розпочався у 2010 р. і триває донині, частково повернув непрямі податки, зокрема акцизний, до переліку джерел податкових надходжень місцевих бюджетів, але все ж залишив значну концентрацію ресурсів в окремих бюджетах, зокрема у бюджетах м. Київ і м. Севастополь (рис. 1.2 – 1.4).

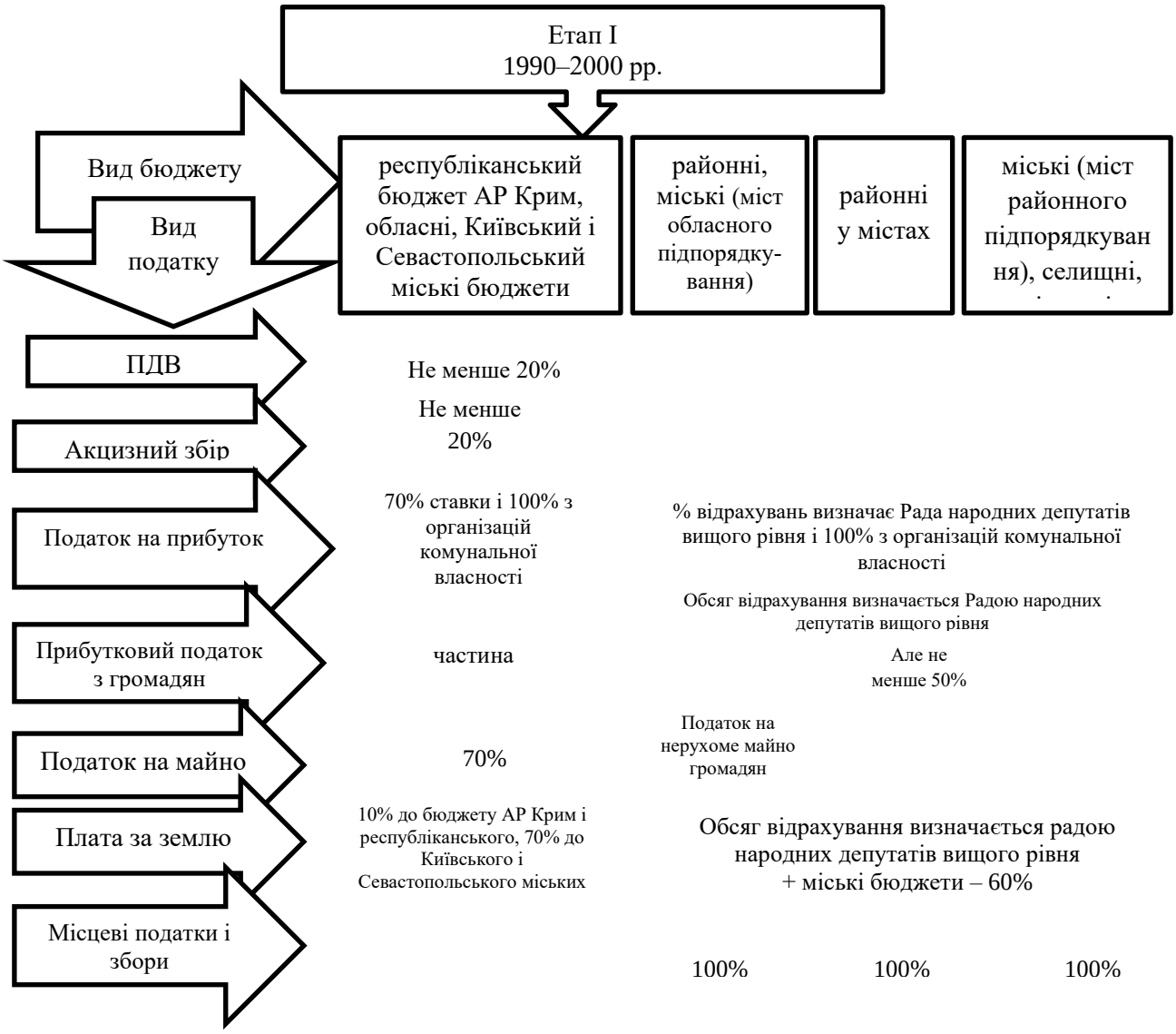

Рис. 1.2. **Податкові надходження місцевих бюджетів України у 1990–2000 рр. [**19; 20**]**

Під час першого етапу розвитку податкових надходжень характерною особливістю є часткове віднесення непрямих податків – ПДВ й акцизного збору, у розмірі близько 20%, до складу доходів республіканського бюджету АР Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських бюджетів. Система місцевих бюджетів була доволі простою й об'єднувала республіканський бюджет АР Крим, обласні, Київський і Севастопольський міські бюджети та районні, міські (міст обласного підпорядкування), районні у містах і міські (міст районного підпорядкування), селищні, сільські бюджети.

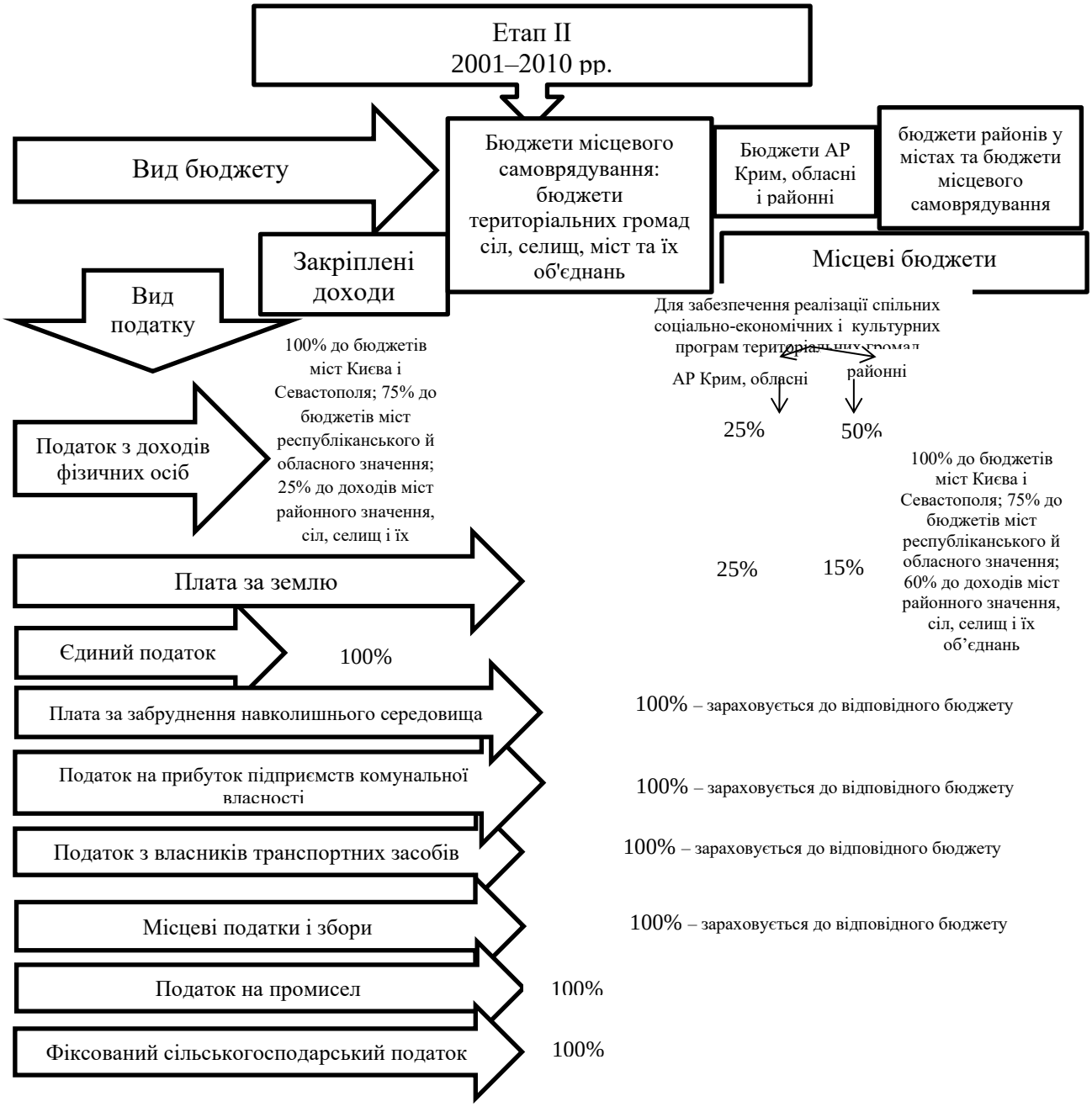

Рис. 1.3. **Податкові надходження місцевих бюджетів України у 2001–2010 рр. [**18; 19**]**

Прийняття у 2011 р. Бюджетного кодексу значною мірою скоригувало склад податкових надходжень місцевих бюджетів. Зокрема, було скасовано надходження від сплати ПДВ й акцизного збору, проте додалися такі податкові джерела, як плата за забруднення навколишнього середовища, податок з власників транспортних засобів, податок на промисел, фіксований сільськогосподарських податок. Ще однією особливістю стало усунення надходжень від сплати податку на прибуток підприємств і зосередження лише на податку на прибуток підприємств комунальної власності. Концентрація коштів так само залишилася на у місцевих бюджетів вищого рівня, з'явилися закріплені доходи, до яких віднесено 100% єдиного податку та міжбюджетний розподіл податку з доходів фізичних осіб (рис. 1.3).

Варто відзначити, що, попри численність джерел податкових надходжень, сума коштів, що акумулювалася за ними, не забезпечувала місцеві бюджети необхідним обсягом ресурсів. Саме тому у 2020 р. було прийнято редакцію нового Бюджетного кодексу, де відбувся черговий перегляд складу податкових надходжень. Цього разу, зважаючи на перспективну реформу фінансової децентралізації, що розпочалася у 2014 р., було розширено не тільки перелік, а й відсоткове спрямування джерел податкових надходжень. Трансформації зазнали і самі доходи місцевих бюджетів, які були поділені на бюджет АР Крим, обласні та районні бюджети, а також бюджети місцевого самоврядування (рис. 1.4).

Новий розподіл коштів і, відповідно, склад податкових надходжень, у новій редакції Бюджетного кодексу, враховує необхідність наповнення місцевих бюджетів. З позитивного можна відзначити зарахування до складу доходів рентної плати за спеціальне використання води, лісових ресурсів, надр й інших природних ресурсів; повернення акцизного податку – цього разу з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів і з виробленого в Україні та з ввезеного в Україну пального; податку на прибуток. З негативного – концентрація на бюджетах м. Київ і м. Севастополь.

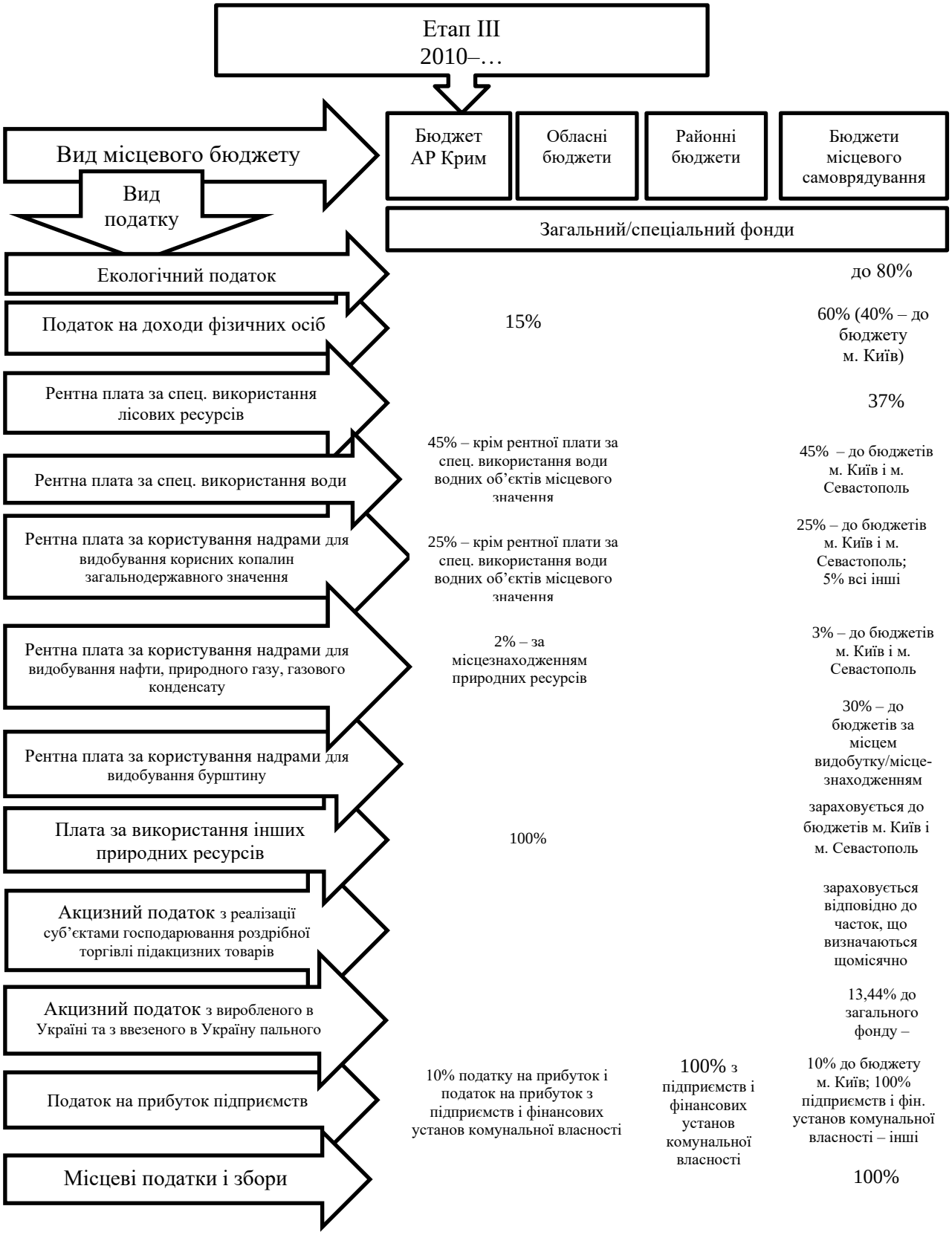

Рис. 1.4. **Податкові надходження місцевих бюджетів України з 2010 рр. і дотепер [**2; 21**]**

Загалом можна стверджувати, що у своєму еволюційному розвитку податкові надходження, як джерела доходів місцевих бюджетів, пройшли

трансформацію від обмеженого кола ресурсів до доволі широкого спектру врахування потреб органів місцевого самоврядування, спрямованого на децентралізацію фінансових ресурсів. Однак досить проблемним питанням залишається ефективність їх функціонування та здатність покрити ресурсами видаткову частину місцевих бюджетів.

Раніше вже було зауважено, що податкові надходження формують основний обсяг власних доходів місцевих бюджетів. І якщо окреслювати проблемні питання у даному сегменті, то варто визнати таким, що виходить на перший план у контексті фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, питання підвищення ефективності податкового адміністрування [16].

Однак варто зауважити, що у сучасних реаліях лише підвищення податкових ставок не здатне забезпечити місцеві бюджети необхідними фінансовими ресурсами, адже поки кількість малоприбуткових і збиткових підприємств у регіонах залишається значною, поширене тіньове ведення бізнесу, відбувається зростання цін та тарифів, зокрема на житлово-комунальні послуги, а реальні доходи населення скорочуються, то зростання податкового навантаження не принесе очікуваного результату, а лише спричинить поглиблення кризових явищ. Тому прерогативою у цільовому спрямуванні нарощування податкових доходів місцевих бюджетів має стати сприяння економічному розвитку регіонів шляхом укрупнення адміністративно-територіальних одиниць і створення об’єднаних територіальних громад навколо потужних та економічно розвинених центрів.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

2.1. Особливості формування податкових надходжень місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації

Реформа децентралізації, що триває в Україні, стала новим етапом розвитку податкових надходжень у системі доходів місцевих бюджетів. Її вже реалізовані етапи мали низку позитивних наслідків:

- ✓ сприяли підвищенню рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів;
- ✓ забезпечили формування нових прогресивних відносин в управлінні бюджетними ресурсами;
- ✓ створили умови для мотивації органів місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази місцевих бюджетів.

Одним із важливих результатів реформи децентралізації має стати посилення фінансової та матеріальної спроможності громадян. Це відбуватиметься за рахунок прийнятих бюджетних змін. Так, починаючи з 2015 р., відбулося зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів України. Як наслідок, було змінено механізм формування доходів і надходжень місцевих бюджетів, що привело на практиці до значного підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів через низку заходів:

– встановлено єдині нормативи відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету;

– відмінено індикативне планування Мінфіном показників місцевих бюджетів та доведення їх до місцевих бюджетів;

– передбачено формування єдиного кошика доходів загального фонду (без поділу на І та ІІ кошики);

– розширено перелік джерел доходів загального фонду (зокрема, з Державного бюджету до складу місцевих було передано 100 % плати за надання адміністративних послуг; 100 % державного мита; 10 % податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, запроваджено новий платіж – акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібно ї торгівл і підакцизних товарів, з бюджету розвитку було передано – єдиний податок, податок на майно (в частині оподаткування транспортних засобів), а зі спеціального фонду – екологічний податок (крім радіоактивних відходів) з одночасним збільшенням норм активу зарахування до 80 %);

– замінено систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій [22, с. 52–55].

Протягом 2015–2016 рр. тривав перший етап реформи, що відзначився досягненням таких важливих результатів, як:

1) зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів;

2) забезпечення надання якісних суспільних послуг споживачам завдяки розширенню видаткових повноважень органів місцевого самоврядування.

Зокрема, у 2016 році приріст надходжень до загального фонду проти 2015 року (у співставних умовах) становив 49,3%, або 48,4 млрд гривень. Загалом, за підсумками 2016 року місцеві бюджети (загальний та спеціальний фонди разом) виконано з профіцитом в обсязі 15,4 млрд гривень.

З 2017 року триває другий етап реформи міжбюджетних відносин. Основним його завданням є розмежування сфер відповідальності державних і місцевих органів влади щодо утримання загальноосвітніх навчальних закладів та закладів охорони здоров'я.

За результатами реформи, у 2017 р. приріст надходжень місцевих бюджетів проти 2016 р. становив 30,9%, або 45,3 млрд грн. За 2018 р. приріст, у порівнянні з 2017 р., становив 21,9%, або 42 млрд грн. У 2019 р. приріст становив 17,6%, або 41,1 млрд грн. [23].

Щоб зрозуміти різницю між доходами місцевих бюджетів після початку реформи децентралізації та до неї, прослідкуємо динаміку зазначеного показника у дореформений період (рис. 2.1).

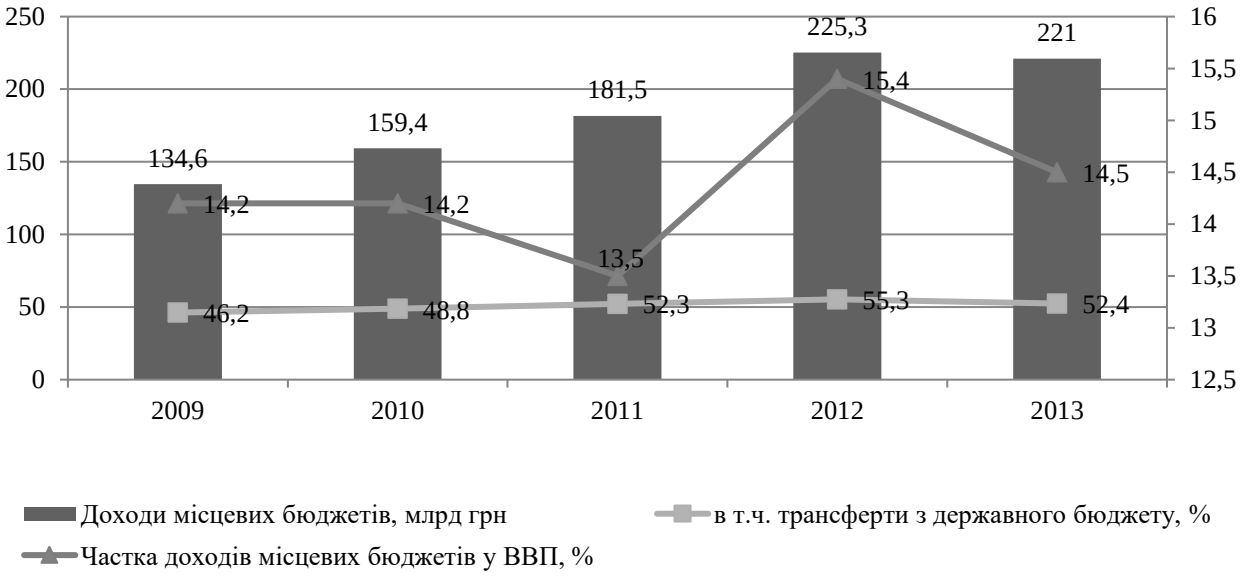

Рис. 2.1. **Динаміка доходів місцевих бюджетів у 2009–2013 рр.** [24]

У дореформений період доходи місцевих бюджетів в цілому зростали, причому на кінець 2012 р. вони перевищили показник 2009 р. на 59,7%. Проте частка трансфертів з державного бюджету демонструє аналогічні тенденції, а її загальне зростання склало на кінець 2012 р. порівняно з 2009 р. 9,1 відсоткових пункти. А от безпосередньо передреформений – 2013 р. – відзначився спадом загального обсягу доходів – на 4,3 млрд грн, та трансфертів – на 2,9 відсоткових пункти. Тобто можемо стверджувати, що підґрунтя для початку реформи децентралізації було досить ґрунтовне. Особливо, якщо звернути увагу на питому вагу доходів місцевих бюджетів (загальних) у ВВП України, показник якого станом на кінець 2013 р. майже став аналогічним з показником 2009 р. А це засвідчує, в першу чергу, відсутність прогресу у даній сфері діяльності.

Загалом трансформація системи фінансових відносин в Україні потребує певного часу, адже вона має складну та багатогранну структуру. Проте вже протягом останніх трьох років структура надходжень до місцевих бюджетів значно змінилась завдяки реформі децентралізації, що допомогло досягти покращення основних показників і наблизитись до бажаних результатів [25, с.

146]. Зокрема, відзначається поступове збільшення обсягів доходів місцевих бюджетів, що заклало основи для підвищення мотивації органів місцевого самоврядування до вдосконалення системи. Таким чином, результати, що вже були досягнуті за досліджуваний період, є значними і свідчать про ефективність внесених змін (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка доходів місцевих бюджетів у 2014–2023 рр. [24]

	Доходи, млрд. грн	Частка трансфертів з державного бюджету у доходах, %,	Частка доходів у ВВП, %
2014	231,7	56,4	14,6
2015	294,5	58,3	14,8
2016	366,1	53,4	15,3
2017	502,1	54,3	16,8
2018	562,4	53,1	15,8
2019	560,5	46,4	14,1
2020	471,5	34,0	11,2
2021	580,7	34,9	10,6
2022	555,1	24,6	10,7
2023	652,6	27,2	10,0
Відхилення (+,-) 2023р. до 2014р., %	+420,9	-29,2	-4,6

Протягом перебігу реформи децентралізації у показниках чітко прослідковуються два її етапи. Під час першого, про який згадувалося вище, відбувається стале зростання доходів місцевих бюджетів і їхньої частки у ВВП країни. При цьому частка трансфертів з державного бюджету поволі знижується. Однак початок другого етапу, що прийшовся на 2017 р., спровокував погіршення ситуації з часткою доходів місцевих бюджетів у ВВП, а от з обсягами трансфертів відзначається зниження. Загалом же за 2014–2023 рр. обсяг доходів місцевих бюджетів зріс на 420,9 млрд грн або на 281,7%. Що ж до певних негативних тенденцій, що відзначилися на другому етапі реформи, то, можливо, це зумовлено тим, що саме починаючи з 2017 р. відбувалися трансформації у переліку податкових надходжень місцевих

бюджетів, а також у делегуванні до органів місцевого самоврядування більшої кількості видаткових джерел.

Децентралізація та реформа місцевого самоврядування надали громадам можливості ефективніше розвиватися і нарощувати доходи. Частка власних доходів місцевих бюджетів відносно ВВП постійно зростає. Це обумовлено розширенням фіскальної бази, а також зростанням зацікавленості громад у нарощені дохідної бази. І, звісно ж, розширенням їхніх повноважень у цій сфері. Більше власних надходжень – більше самостійних рішень громад щодо їх використання.

Проте поле для покращення результатів все ще присутнє, а відтак доцільним є вивченням одного з найвагоміших джерел доходів місцевих бюджетів – податкових надходжень.

2.2. Склад податкових надходжень місцевих бюджетів на сучасному етапі

Відповідно до Європейської хартії про місцеве самоврядування [27] головною ознакою фінансової незалежності місцевих органів влади є наявність у їх розпорядженні обсягу фінансових ресурсів, які є необхідні для виконання як власних, так і делегованих повноважень. Місцем концентрації фінансових ресурсів місцевих органів влади, а отже, фінансовою основою їх діяльності, є саме місцевий бюджет. Наявність місцевих бюджетів підтверджує економічну самостійність місцевих органів влади, дозволяє активізувати господарську діяльність, розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширювати економічний потенціал регіону, виявляти та використовувати резерви фінансових ресурсів. В свою чергу, це дає можливість місцевим органам влади в більш повному обсязі задовольняти потреби та інтереси територіальних громад і сприяє соціально-економічному розвитку територій [28, с. 143].

Реформа децентралізації дозволила суттєво наростити доходну частину місцевих бюджетів. Однак, одночасно фінансування більшої частини видатків,

пов’язаних з життям територіальних громад, тепер здійснюється за рахунок їхніх бюджетів.

Доходи місцевих бюджетів умовно поділяють на власні (ті, які органи місцевого самоврядування (надалі – ОМС) можуть «заробити») та передані (ті, які місцевим бюджетам передають з державного бюджету на безповоротній основі. Їх ще називають міжбюджетними трансфертами).

Податкові надходження є основою формування доходів місцевих бюджетів. Однак їхнє функціонування, а точніше розподіл, є доволі несправедливим. Наприклад, податок на доходи фізичних осіб надходить до бюджетів об’єднаних територіальних громад (ОТГ), міст обласного значення, районних та обласних бюджетів, а до сільських, селищних бюджетів та бюджетів міст районного значення – ні. Також ще одну вагому частину доходів місцевих бюджетів становлять кошти, які їм передають з держбюджету (чи іншого місцевого бюджету) у вигляді дотацій та субвенцій (тобто, міжбюджетних трансфертів). За ці кошти не стягують платню (як, наприклад, за користування кредитом) і їх не потрібно повертати (як позику чи кредит). Необхідність «перекидання» коштів з державного бюджету місцевим зумовлена неспроможністю органів місцевого самоврядування профінансувати лише за рахунок власних доходів виконання всіх покладених на них повноважень (утримувати школи, лікарні, житлово-комунальне господарство тощо).

Загалом по Україні суми податкових надходжень у місцевих бюджетах демонструють стійку тенденцію до зростання присутності у бюджетах територіальних громад. Однак важлива не кількість податків, кошти від сплати яких спрямовуються до місцевих бюджетів, а їх ефективність. Адже лише за умови повноти надходжень ресурсів місцеві фінанси зможуть функціонувати повноцінно, забезпечуючи покриття витратних джерел місцевих бюджетів і виконання власних і делегованих державою повноважень.

Саме тому формування податкових надходжень бюджету – це процес ініціації, адміністрування й акумулювання податків із застосуванням інструментів фіскального тиску. Наслідки застосування механізму мобілізації

податкових надходжень та його роль у наповненні доходів зведеного, державного та місцевих бюджетів відображаються на динаміці цих надходжень та їхньої частки у доходах відповідних бюджетів [29].

Одним з базових джерел ресурсного фонду місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб. Його частка розподілу у місцевих бюджетах складає понад 60%, однак не до всіх бюджетів це правило застосовується. Найбільше коштів залишається у бюджетах об'єднаних територіальних громад (рис. 2.2), і це є цілком справедливо, адже податки мають сплачуватися до тих бюджетів, що забезпечують видатки на місцях.

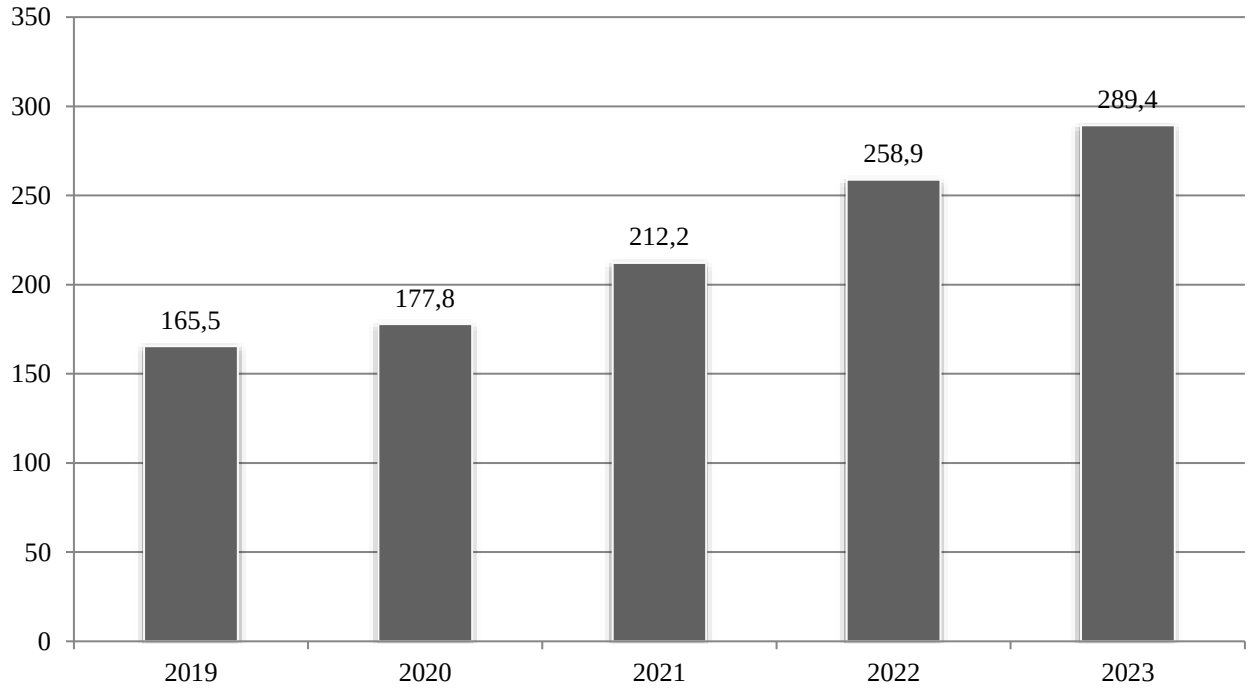

Рис. 2.2. **Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів у 2019–2023 рр., млрд. грн [24, 26]**

Протягом 2019–2021 рр. обсяги сум сплаченого податку на доходи фізичних осіб у бюджетах територіальних громад характеризувалися стійкою висхідною динамікою, незважаючи на зміну обставин. В цілому загальне позитивне відхилення склало +123,9 млрд грн.

Менш вагомим за обсягами надходжень до бюджетів органів місцевого самоврядування є податок на прибуток (рис. 2.3).

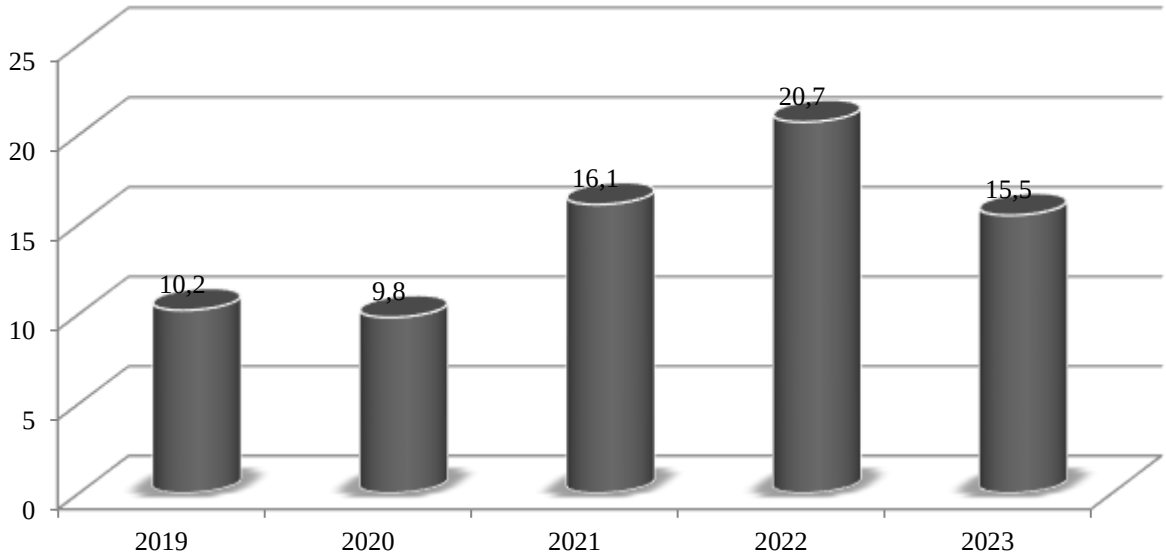

Рис. 2.3. **Динаміка обсягів надходжень податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів у 2019–2023 рр., млрд. грн [24, 26]**

Зважаючи на те, що місцевих бюджетів спрямовується лише менше 10% суми акумульованих коштів податку на прибуток, обсяги надходжень є низькими. Хоча у 2022 р. відзначається ріст доходів за даним джерелом до 20,7 млрд грн, а загальне позитивне відхилення за досліджуваний період склало 15,5 млрд грн.

Ще одним доволі низькодохідним джерело місцевих бюджетів є рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів (рис. 2.4).

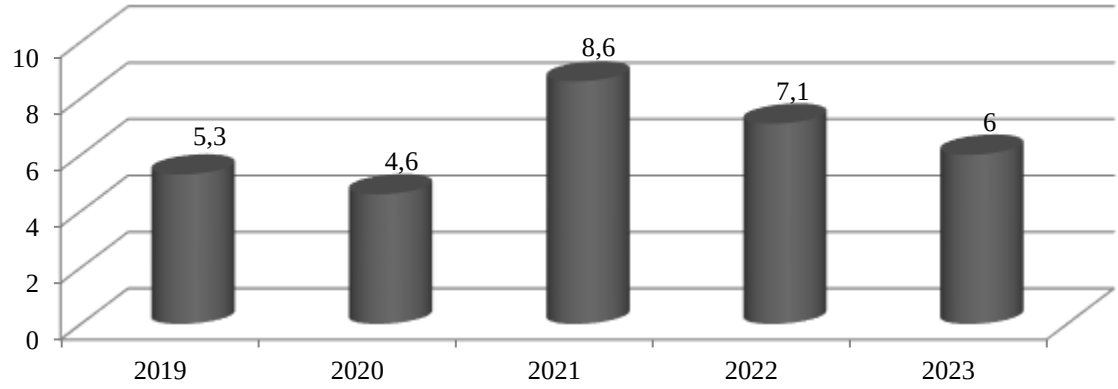

Рис. 2.4. **Надходження до місцевих бюджетів у 2019–2023 рр. сум рентної плати, млрд. грн [24, 26]**

Незважаючи на доволі незначні обсяги надходжень, закумульовані суми рентної плати демонструють хоч і незначне, але зростання. До того ж,

зарахування 5% рентної плати до місцевих бюджетів сприяє справедливому розподілу коштів між бюджетами різних рівнів, громадами сіл, селищ, міст [30].

Вагомим доповнення до складу доходів місцевих бюджетів стало повернення акцизного податку (рис. 2.5).

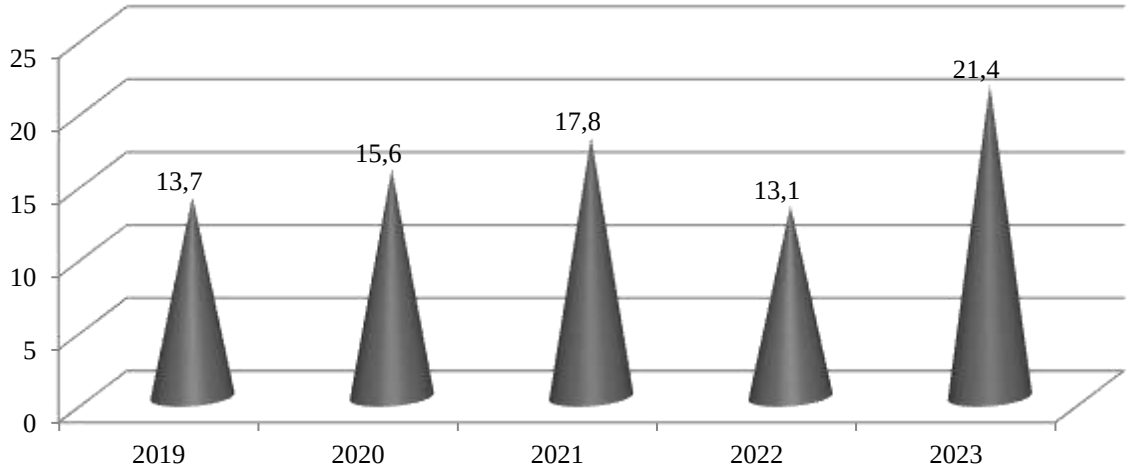

Рис. 2.5. **Надходження сум акцизного податку до місцевих бюджетів України у 2019–2023 рр., млрд. грн [24, 26]**

Акцизний податок частково було спрямовано до місцевих бюджетів шляхом затвердження постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування», відповідно до якої встановлено здійснення розподілу частини (13,44 %) акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального між відповідними бюджетами місцевого самоврядування. Наразі, як переконливо демонструють дані рис. 2.6, акцизний податок впливає позитивним чином на доходи бюджетів територіальних громад. За досліджуваний період обсяги надходжень зросли на 7,7 млрд грн або на 54,0%.

Ще одним видом податкових надходжень місцевих бюджетів, що відзначається незначним обсягом доходів, є екологічний податок. Незважаючи на те, що в країнах Європейського Союзу він є важливим і ресурноємним

доходом бюджету, вітчизняна практика поки що не перейняла зарубіжний досвід. Екологічна складова давно стала пріоритетом життя країн Європи. При цьому кожна держава виокремлює свої проблеми екологічного спрямування та використовує автентичні податкові механізми їх подолання. При цьому такі податки характеризуються не лише дієвістю, а й високою фіскальною ефективністю [31].

Нині до екологічних податків у Європі відносяться:

1) податки, що справляються з вугілля, газу, палива, електроенергії, нафтопродуктів – всього, з чого можна добути енергію – тобто енергетичні податки;

2) платежі, пов’язані з ввезенням, продажем, перепродажем, утилізацією транспортних засобів – транспортні податки;

3) платежі за збільшення рівня забруднення навколишнього середовища, зокрема атмосфери, водних об’єктів, шумові фактори – податки за забруднення навколишнього середовища;

4) податки за користування природними ресурсами: видобування корисних копалин, забір води, використання радіочастот тощо [32].

Наразі маємо наступну ситуацію з екологічним податком як джерелом фінансових ресурсів місцевих бюджетів (рис. 2.6).

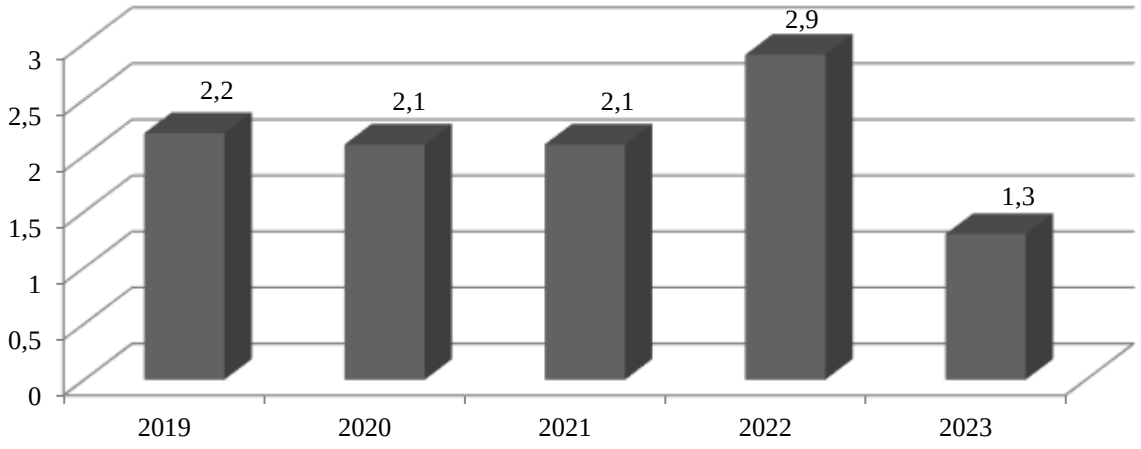

Рис. 2.6. **Динаміка надходження екологічного податку до місцевих бюджетів України у 2019–2023 рр., млрд. грн [25; 30; 31]**

З рис. 2.6 чітко прослідковується, що обсяги надходжень екологічного податку мають спадну тенденцію. Загалом вони склали в середньому 2,1 млрд грн на рік. І у 2023 р. значний спад зумовлений суттєвим скороченням кола платників внаслідок військових дій на південних, східних і частково північних територіях України, де були розташовані потужні промислові об'єкти. Водночас саме даний податок має податковий потенціал, який варто розвивати.

Найважливішою групою податкових надходжень до місцевих бюджетів є кошти, що акумулюються внаслідок сплати місцевих податків і зборів. Відповідно до Податкового кодексу України [21], до складу місцевих віднесено єдиний податок і податок на майно, до складу якого входять податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок і плата за землю, а також туристичний збір і збір за місця для паркування транспортних засобів (рис. 2.7).

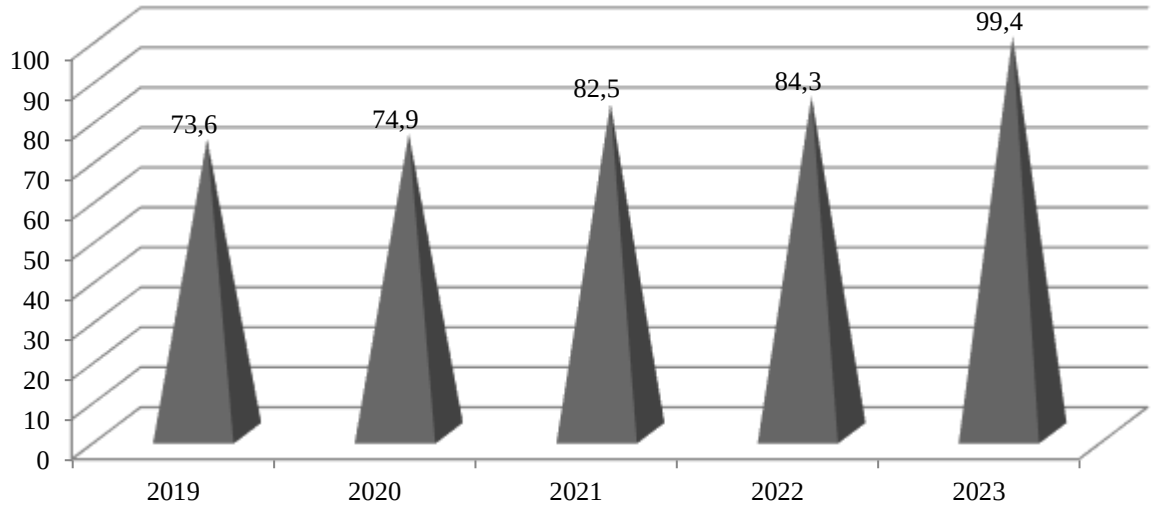

Рис. 2.7. **Динаміка надходжень місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів України у 2019–2023 рр., млрд. грн [24, 26]**

Характерною ознакою функціонування місцевих податків і зборів у 2019–2023 рр. стала їх поступова трансформація у джерело фінансування виключно бюджетів територіальних громад. Так, обсяги надходжень від місцевих податків і зборів до бюджетів у 2019 р. складали 73,6 млрд грн, а в 2023 р. – 99,4 млрд грн. Це засвідчує наочне відображення цілей реформи децентралізації.

В умовах обмежених обсягів фінансування та значної кількості перекладених на місцеві органи влади повноважень, які відзначаються в Україні, слід здійснити кардинальний перегляд системи місцевого оподаткування. А тому першим і найвагомішим кроком для цього має стати зміцнення доходної бази місцевих бюджетів шляхом перегляду складових податкових надходжень [33, с. 30].

Виходячи з практики зарубіжних країн, варто більше уваги закцентувати на податку на нерухомість. При цьому слід звернути увагу на зростаючу тенденцію розриву між найбагатшими та найбіднішими верствами населення, що спрямовує вдосконалення на оподаткування багатства. Тобто доречно запровадити прогресивну шкалу ставок і пільгових обмежень відносно податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Окремого перегляду потребує і транспортний податок, ефективність функціонування якого є наднизькою, а підвищити її можна шляхом розширення бази оподаткування. Не менш важливою та перспективною є й удосконалення екологічного податку: встановлення прогресивних ставок стимулюватиме виробників до оптимізації діяльності та пошуку інноваційних шляхів розвитку [38, с. 80].

Проте, незважаючи на позитивні зрушення, очевидно, що, попри відносно широкий спектр, податкові платежі, що формують джерела доходів місцевих бюджетів, не здатні забезпечити повною мірою їх потреби та покрити власні і делеговані видатки. А тому логічним буде перегляд склад податкових надходжень місцевих бюджетів,зокрема саме місцевих податків і зборів, а також, за прикладом зарубіжних країн, варто приділити увагу податку на доходи фізичних осіб. Окремо слід звернути увагу й на рентні платежі, що зараховуються до місцевих бюджетів на певних умовах, в той час як ресурсними об’єктами опікуються переважно місцеві громади.

2.3. Ефективність функціонування податкових надходжень у системі доходів місцевих бюджетів

Сучасна податкова політика України має переважно фіскальну спрямованість – в основі державних рішень у сфері оподаткування лежить дотримання фіскальних інтересів держави та меншою мірою – територіальних громад [34].

Відтак ефективність оподаткування залежить від побудови механізму справляння кожного податку. А вже виходячи з функцій податку, слід розрізняти фіскальну, економічну та соціальну ефективність, кожна з яких має певний зміст, критерії, фактори впливу та показники виміру.

Так, фіскальна ефективність – це спроможність податку забезпечувати наповнення бюджету, а конкретні характеристики її вимірювання – це абсолютні обсяги та питома вага надходжень податку у доходах бюджету та ВВП, рівень ефективної ставки податку, його продуктивність тощо. Фіскальну ефективність також можна розглядати з погляду адміністрування податків, закладаючи при цьому у зміст категорії відношення податкових надходжень до витрат на їх стягнення. Проте на практиці такий підхід доволі складно реалізувати, оскільки облік витрат на адміністрування окремо по кожному податку не ведеться [35, с. 119].

Поряд з фіскальною ефективністю податків доцільно звернути увагу на їх фіскальний потенціал – максимально можливу сума надходжень за певний період часу, що може бути мобілізована, а також суму невикористаних можливостей щодо оподаткування.

Економічна ефективність оподаткування – зведення до мінімуму негативного впливу податкової системи на ефективний розподіл ресурсів та господарську діяльність економічних суб'єктів.

Соціальною складовою компонентою ефективності оподаткування вважаємо справедливий розподіл коштів державного бюджету між виробничою і соціальною сферами, бюджетами різних рівнів [36].

На ефективність функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів мають вплив загальний стан економіки країни та структурні зрушення у ній, спрямованість соціальної й економічної політики уряду; стан і структура державного управління; стабільність внутрішньої політичної ситуації. Ці фактори можна визначити як зовнішні. Інша група факторів впливу, до якої варто віднести логічність і стабільність податкового законодавства, узгодженість законодавчих і нормативних актів; оптимальність структури органів, що адмініструють податки; обґрунтованість методики адміністрування податків та її адекватність економічним реаліям, які є внутрішніми чинниками [37].

Одним із критеріїв оцінки фіскальної ефективності функціонування податкових надходжень є їхня здатність покривати видаткову частину місцевих бюджетів. Відтак і питання ефективності реформи та достатності доходів місцевих бюджетів можна виявнити, якщо перевірити ступінь покриття власними доходами, без трансфертів з державного бюджету, видаткової частини (рис. 2.8).

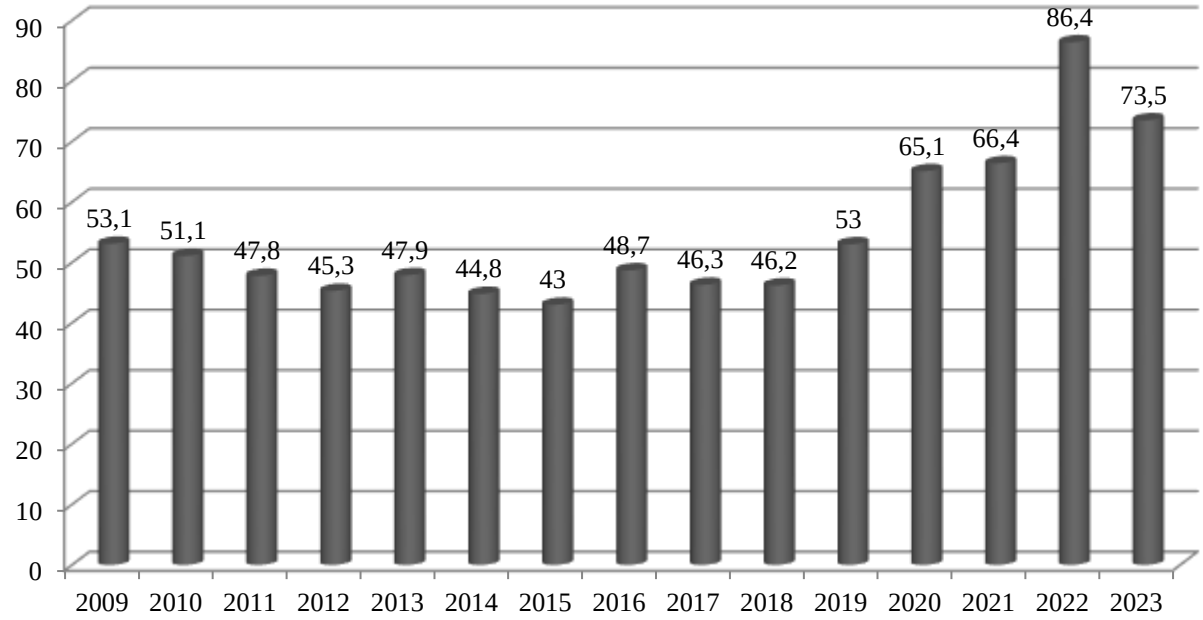

Рис. 2.8. **Динаміка покриття видатків місцевих бюджетів доходами (без трансфертів з державного бюджету) у 2009–2023 рр., %** [24, 26]

На рис. 2.8 чітко прослідковуються коливання рівня покриття видатків місцевих бюджетів власними доходами (без трансфертів з державного бюджету). Зокрема, у дореформений період (2009–2013 рр.) середній рівень покриття складав 49,0%; перший етап реформи децентралізації (2014–2016 рр.) відзначився нестійкими тенденціями коливання рівня покриття у межах 45,5%; з початку другого етапу реформи, починаючи з 2017 р., рівень покриття дещо знизився, а потім постійно зростав і на кінець 2021 р. склав 66,4%, що на 13,3 відсоткових пункти перевищує показник 2009 р. На кінець 2022 р. відзначається найвищий протягом досліджуваного періоду рівень покриття – 86,4%, а вже на кінець 2023 р. – лише 73,5%, що замовлення тривалими військовими діями внаслідок впровадження воєнного стану. Загалом можемо зауважити на ефективності провадження реформи децентралізації за даним параметром.

Вагомим результативним показником ефективності функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів є коефіцієнт еластичності. Він дає змогу знайти дієвий спосіб реформування податкової системи, що сприяє максимізації надходжень податків при заданому рівні податкового навантаження або мінімізації податкового тиску при заданому рівні податкових надходжень.

Коефіцієнт еластичності (tax elasticity) показує, на скільки відсотків збільшаться/зменшаться податкові надходження (група податків чи окремий податок) при зміні визначального економічного фактора (ВВП, доходів населення тощо) на 1 %.

Якщо коефіцієнт еластичності більше за одиницю, то система податкових доходів є еластичною, тобто зміни в обсязі надходжень до бюджету відбуваються вищими темпами, ніж зміни в обсязі валового внутрішнього продукту. За нееластичної системи податкових доходів (коефіцієнт нижчий за одиницю) зміна в обсязі валового внутрішнього продукту не впливає на зміну в обсязі податкових доходів держави [38, с. 17–18].

Тобто еластичність податків відображає ефективність автоматичних стабілізаторів фіскальної політики уряду. Також еластичність податку

характеризує відносну зміну обсягу його надходжень за незмінної податкової системи щодо процентної зміни бази оподаткування.

Таблиця 2.2

Оцінка впливу податкових надходжень місцевих бюджетів на ВВП за коефіцієнтом еластичності у 2019-2023 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Темп зростання ВВП, %	11,8	6,2	29,3	-5,5	25,9
Темп зростання податкових надходжень місцевих бюджетів, %	16,3	5,6	21,4	13,5	10,4
Коефіцієнт еластичності податкових надходжень місцевих бюджетів	1,4	0,9	0,1	2,5	0,4

Розраховано автором за [24, 26]

Загальна ситуація з коефіцієнтом еластичності податкових надходжень місцевих бюджетів у 2019–2023 рр. в цілому має ознаки належного рівня: тільки у 2019 р. (1,4) і в 2022 р. коефіцієнт (2,5). В інші роки коефіцієнт не перевищував 1, що засвідчує низьку еластичність податкових надходжень, що формують доходи місцевих бюджетів.

В цілому маємо ситуацію, коли за збільшення на 1% обсягу ВВП ресурси місцевих бюджетів, що формуються податковими надходженнями, будуть у кращому випадку залишатися на рівні попереднього року або незначним чином зростати. Однак фінансового прориву від податкових надходжень місцевих бюджетів, за умови функціонування податків у тому вигляді, в якому вони існують на даний час, очікувати не варто.

Ще однією групою показників, що засвідчують фіскальну ефективність функціонування податків в цілому та податкових надходжень місцевих бюджетів зокрема є їх присутність у доходах місцевих бюджетів, Зведеного бюджету України та у ВВП держави (рис. 2.9).

Протягом 2019–2023 рр. частка податкових надходжень місцевих бюджетів у доходах місцевих бюджетів стабільно зростала, в середньому склала 61,2% та продемонструвала загальне позитивне відхилення у 18,3%.

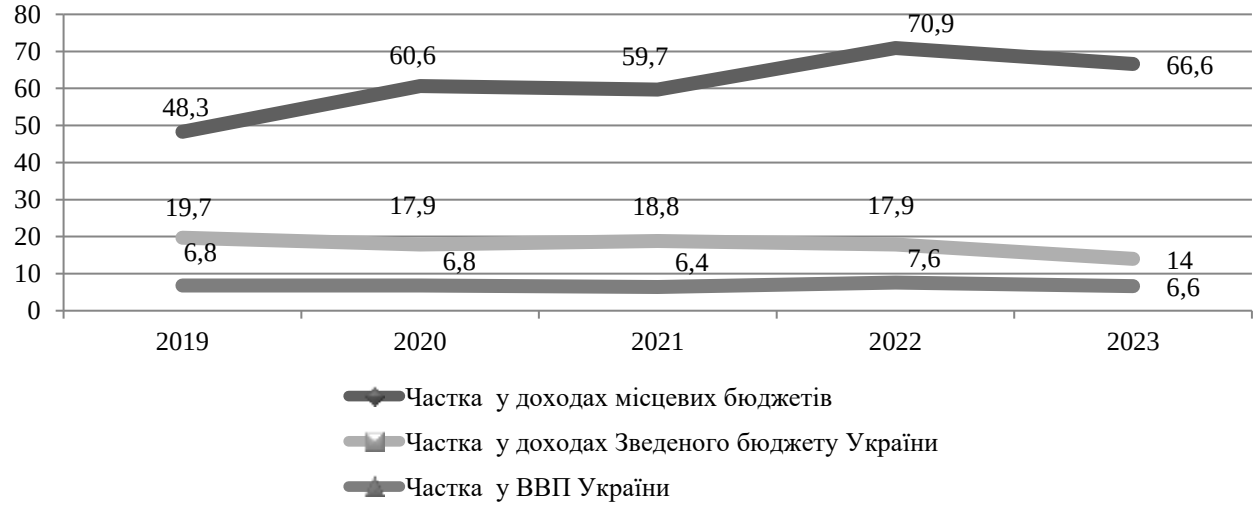

Рис. 2.9. **Динаміка фіскальної ефективності податкових надходжень місцевих бюджетів у 2019–2023 рр., %**

Розраховано автором за [24, 26]

Відносно сталим був і показник частки податкових надходжень місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України, середній вимір якого зафіксувався на рівні 17,7%, хоча відзначається загальне зниження на рівні 5,7%. Що ж до ВВП України, то тут частка податкових надходжень місцевих бюджетів становила в середньому 6,8% за рік з тенденцією до зниження, що загалом склала -0,2%.

При цьому слід зауважити, що в Італії даний показник фіксується на рівні 6,3%, у Франції – 6,0%, Польщі – 4,3%, Угорщині – 4,2%, Словаччині – 0,6%, Чехії – 0,4% [39].

Загалом обсяг податків, що проходить через місцеві бюджети, в Україні вищий, ніж у розвинутих країнах Європи. Але наповнюють наші місцеві бюджети, на відміну від переважної більшості європейських країн, здебільшого не зусиллями органів місцевого самоврядування, а частиною розкладних податків, що носять ознаки загальнодержавних.

Наведені показники ефективності функціонування податкових надходжень у системі доходів місцевих бюджетів є свідченням потенційних можливостей їх покращення та спонукають до перспективних напрямів розвитку у найближчому майбутньому.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Наявність достатніх бюджетних ресурсів у органів місцевого самоврядування є запорукою того, що останні мають можливість надавати більш якісні та більш різноманітні суспільні блага своїм мешканцям, реалізовувати необхідні соціальні та інфраструктурні проекти, створювати належні умови для розвитку підприємництва та поліпшення інвестиційного клімату тощо.

Відтак удосконалення наповнення ресурних податкових джерел місцевих бюджетів можливе за умови реформування міжбюджетних відносин шляхом забезпечення органів місцевого самоврядування достатнім обсягом власних доходних джерел, необхіднім обсягом надходжень загальнодержавних податків, зборів та обов’язкових платежів, що сприятиме зменшенню обсягів міжбюджетних трансфертів і збільшення частки їх нецільової частини (дотацій). Для цього необхідним є підвищення прозорості бюджетного процесу на всіх рівнях бюджетної системи, без чого неможливою є реалізація відповідного принципу самостійності. Зокрема, мають бути також ужиті заходи, спрямовані на вирішення проблеми непублічності управління місцевими бюджетами, їх доходними та видатковими частинами [40, с. 41].

В умовах економічної кризи відбувається загострення суперечностей між державним і місцевими бюджетами, що посилюється існуючим нерівномірним економічним розвитком у деяких областях. За цих умов можуть розвиватися процеси приховування доходів, що створюються на окремих, економічно розвинутих територіях, з метою використання їх на місці, а не перераховування до державного бюджету.

Установлення оптимальної пропорції між державним і місцевими бюджетами у такому разі стає головною темою державної бюджетної політики. Розв'язання цієї проблеми слід здійснювати лише з урахуванням досягнутого рівня розвитку продуктивних сил і фактичної продуктивності господарських

комплексів, окремих територій адміністративного управління. З огляду на це недопустиме використання фіксованого розподілу бюджетних надходжень між державним і місцевими бюджетами. Адже крім принципу рівнонапруженості платежів від рівня прибутку, що формує дохід бюджету, необхідно враховувати також демографічний, соціальний, природно-екологічний стан відповідних територій, що визначає розмір витратної частини бюджету.

Найбільш характерною рисою місцевих бюджетів сьогодні є високий рівень їх залежності від державного бюджету: якщо в країнах Європи він складає близько 7–10%, то в Україні – досягає 20% і більше. Причому не в усіх країнах основу наповнення місцевих бюджетів складають виключно місцеві податки і збори. Наприклад, якщо у Швеції питома вага виключно місцевих податків і зборів у структурі джерел фінансування органів місцевого самоврядування становить близько 61%, у Данії – 51%, у Швейцарії – 46%, Норвегії – 42%, то у деяких інших країнах, навпаки, місцеві податки у структурі надходжень становлять зовсім незначну частку: Естонія — питома вага місцевих податків становить менше 1%, незначний рівень місцевих податків спостерігається також у Великобританії, Болгарії, Румунії, Словенії [41, с. 49].

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку країни бюджетна децентралізація має на меті розширити дохідні джерела, зокрема податкові, з одночасним наданням нових і розширенням вже діючих прав органів місцевого самоврядування в частині самостійного регулювання розмірів податків та зборів. Однак законодавчі нововведення недостатньо фінансово забезпечують заплановану бюджетну децентралізацію. Зазначене пояснюється тим, що із передачею додаткових і розширенням уже діючих джерел бюджетних доходів за місцевими громадами закріплюється значний обсяг додаткових видаткових обов’язків: фінансування освіти, медицини, культури, дорожнього та житлово-комунального господарства. Негатив підсилюється збільшенням частки відрахувань до Державного бюджету України бюджетоутворюючих місцевих

платежів, які раніше переважно залишалися на місцевому рівні – це податок на доходи фізичних осіб, рентна плата за користування надрами [42, с. 112].

Виходячи з практики зарубіжних країн, варто більше уваги закцентувати на податку на нерухомість. При цьому слід звернути увагу на зростаючу тенденцію розриву між найбагатшими та найбіднішими верствами населення, що спрямовує вдосконалення на оподаткування багатства. Тобто доречно запровадити прогресивну шкалу ставок і пільгових обмежень відносно податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Окремого перегляду потребує і транспортний податок, ефективність функціонування якого є наднизькою, а підвищити її можна шляхом розширення бази оподаткування. Не менш важливою та перспективною є й удосконалення екологічного податку: встановлення прогресивних ставок стимулюватиме виробників до оптимізації діяльності та пошуку інноваційних шляхів розвитку.

У багатьох країнах світу оподаткування нерухомості, в тому числі землі, відіграє важливу роль щодо наповнення доходів місцевих бюджетів. При цьому податок на нерухомість, як в Україні, є місцевим податком у більшості країн світу, хоча його граничні ставки визначаються на центральному рівні. Дослідивши міжнародну практику оподаткування землі, зазначимо, що існує різний підхід до надання пільг. В одних країнах пільги надаються об’єктам нерухомості, а не платникам податків, в інших – поєднання одного та іншого методів. Пільги можуть бути безстроковими або тимчасовими, а деколи надаються за специфічними особливостями будівель. Земельне оподаткування зарубіжних країн ґрунтується на земельному рентному доході як бази оподаткування плати за землю, додаткового доходу, зумовленого кращими умовами господарювання [43].

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки є привабливим для органів місцевого самоврядування як стабільне та фінансово значуще джерело власних надходжень до бюджету. Основними перевагами справляння даного податку є: пряма залежність між платниками податку та отримувачами послуг, які фінансуються від надходження коштів з даного

платежу; сталість бази податку на нерухомість, що нівелює можливості ухилення від його сплати; дотримання принципу платоспроможності за рахунок корегування ставок та встановлення податкових пільг; прогнозованість сум податкових надходжень до бюджету, що створює передумови для ефективного планування власної діяльності [44, с. 104].

Саме тому, зважаючи на окреслені недоліки складових податку на майно, вважаємо за необхідне виокремити перспективні напрями його оптимізації (рис. 3.1).

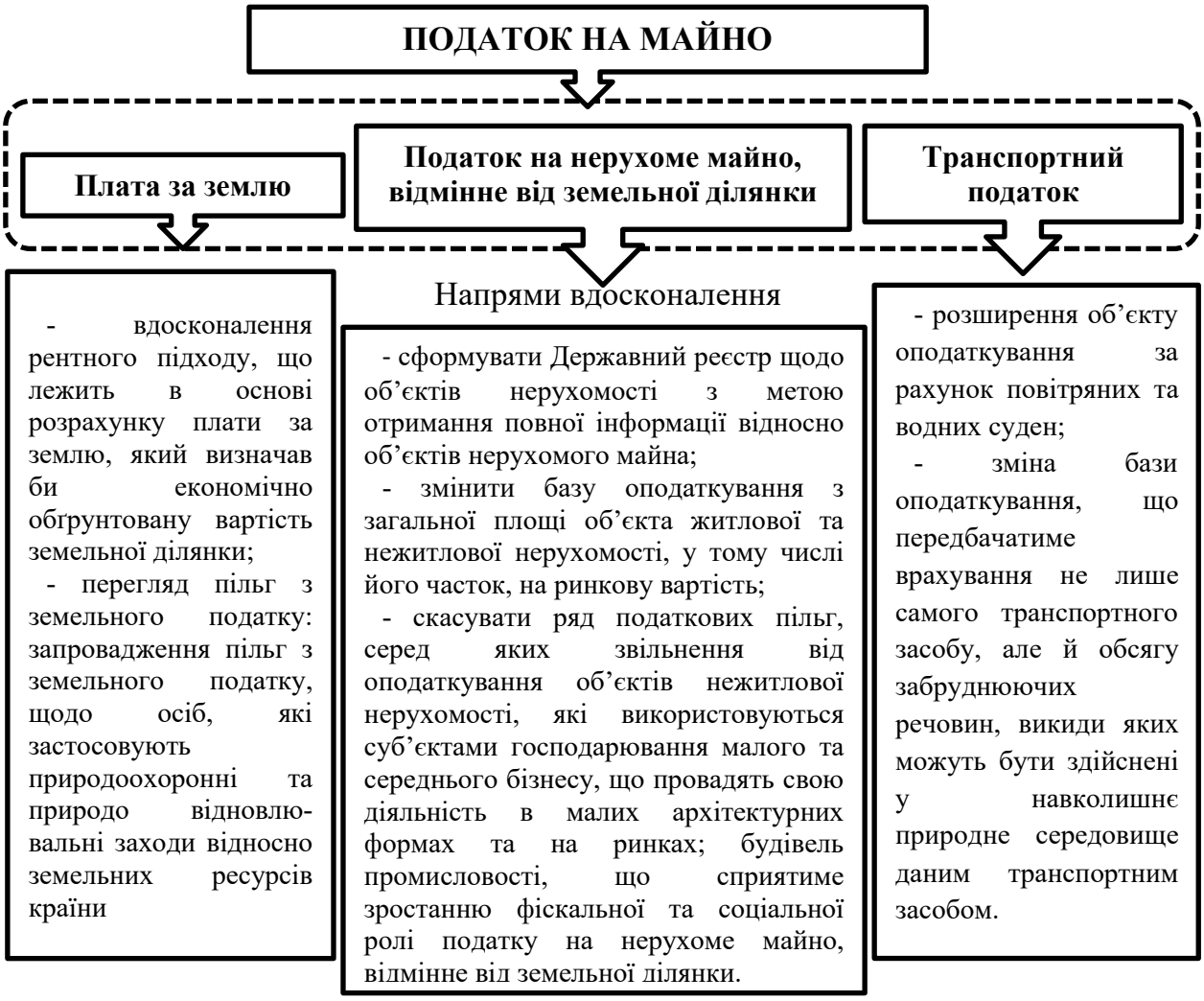

Рис. 3.1. **Напрями оптимізації функціонування податку на майно**

Створення в Україні ефективного механізму оподаткування майна дозволить створити фінансовий плацдарм для побудови фінансово незалежних територіальних громад. А запропоновані зміни сприятимуть збільшенню

потенційних надходжень від податку на майно до місцевих бюджетів та знімуть соціальну напругу серед населення у ставленні до нового податкового платежу.

Окремо варто зауважити, що система місцевого оподаткування в Україні значною мірою складається з розкладних податків, що і є ключовими у доходній базі місцевих бюджетів. Проте раціональніше було б здійснити її перегляд і чітко визначити перелік виключно загальнодержавних і суто місцевих податків. При цьому надати право органам місцевого самоврядування регулювати як сам перелік ввірених їм податків, так і їхні елементи (ставки, базу оподаткування тощо). Це дозволить втілити позицію цільового призначення оподаткування, адже кожен регіон має власні ресурси й особливості, що можуть тати потенційними об’єктами місцевого оподаткування.

Оскільки єдиний податок є вагомим і фіскально ефективним джерелом податкових доходів місцевих бюджетів, то варто зосередити увагу на посиленні підприємницької активності. Тому, з метою розвитку малого та середнього підприємництва на місцевому рівні та як наслідку збільшення доходів місцевого бюджету та підвищення фінансової спроможності регіону, визначено наступні задачі розвитку малого та середнього підприємництва [45, 46]:

- покращення бізнес клімату в регіоні за рахунок використання дієвих інструментів податкового регулювання (звільнення від оподаткування, спеціальні економічні зони, прогресивні ставки податку тощо);

- поєднання інтересів суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних і фізичних осіб) з інтересами відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

- стимулювання підприємницької ініціативи за рахунок власних фінансових, майнових, трудових, інтелектуальних ресурсів регіону;

- забезпечення продуктивної зайнятості населення шляхом створення нових (економічно доцільних) робочих місць, самозайнятості;

- розвиток спроможностей малого та середнього підприємництва шляхом зміни об’єкта оподаткування з виручки на прибуток;

- підвищення підприємницької культури населення.

Відтак основними векторами оптимізації податкових надходжень місцевих бюджетів має стати їх реформування за трьома основними напрямами (рис. 3.2).

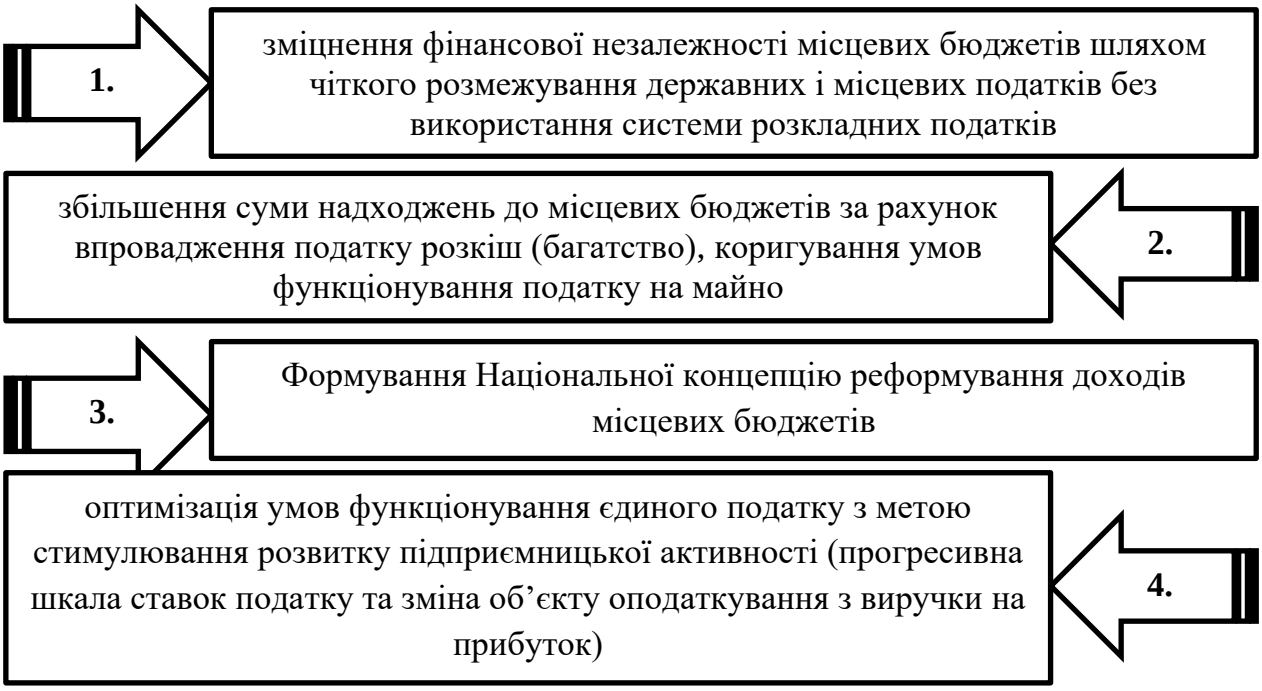

Рис. 3.2. **Напрями вдосконалення системи податкових надходжень місцевих бюджетів**

Основними завданнями Національної концепції реформування доходів місцевих бюджетів має стати:

1) підвищення ефективності процесу формування видаткової частини місцевих бюджетів та децентралізація управління бюджетними коштами шляхом перегляду раціональності здійснення видатків;

2) зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування за рахунок запровадження дворівневої податкової системи з чітким розмежуванням державних і місцевих податків без умов розкладності;

3) впровадження інструментів податкового регулювання для посилення інвестиційної привабливості територій;

4) створення місцевими органами влади умов для розвитку підприємницької активності;

5) підвищення ефективності управління коштами місцевих бюджетів та посилення контролю і відповідальності за дотриманням бюджетного законодавства;

6) врахування особливостей й автентичних ознак і можливостей територій.

Запропоновані напрямки вдосконалення податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні сприятимуть:

- зростанню фіскальної значимості майнових податків;
- стимулюванню підприємницької активності та розвитку підприємницьких ініціатив;
- збільшенню обсягів фінансових ресурсів місцевих органів влади, що є особливо актуальним в умовах децентралізації;
- підвищенню соціальної справедливості при справлянні місцевих податків, зокрема податку на майно.

ВИСНОВКИ

Основою формування доходної частини місцевих бюджетів є податкові надходження. Основне їх призначення – забезпечення належного рівня фінансування видаткової частини місцевих бюджетів і забезпечення самостійності останніх. А основними ознаками їх функціонування є забезпечення доходів і, як наслідок, фінансової автономії та децентралізації органів місцевого самоврядування;перерозподіл коштів, що сприятиме економічному та соціальному розвитку території; підзвітність і ефективність в контексті актуальних викликів і обмежень.

У своєму розвитку, за час незалежності України, податкові надходження місцевих бюджетів пройшли три етапи: перший, що проходив у 1990–2000 рр., відзначився високим рівнем централізації влади та ресурсів; другий – 2001–2010 рр. – становленням державного регулювання бюджетних процесів шляхом прийняття Бюджетного кодексу у першій (2001 р.) і другій (2010 р.) редакціях і початком перерозподілу фінансових ресурсів на користь місцевих бюджетів; третій, що розпочався у 2011 р. і триває донині, характеризується делегуванням як видаткових повноважень, так і окремих податків і платежів до складу податкових надходжень, посилюючи фінансову незалежність бюджетів органів місцевого самоврядування та розширюючи їхні можливості.

Загалом за 2009–2023 рр. провадження реформи децентралізації, характеризується позитивними наслідками, що підтверджується зростанням обсягів доходів місцевих бюджетів: загалом за досліджуваний період обсяги акумулювання коштів зросли на 518,0 млрд грн, хоча частка зазначених доходів у ВВП знизилася на 4,2 в.п. Водночас частка трансфертів з державного бюджету також зменшилася – на 19 відсоткових пунктів.

Протягом 2019–2023 рр. лідером податкових надходжень за обсягом закумульованих коштів був податок на доходи фізичних осіб, загальне позитивне відхилення по якому склало +123,9 млрд грн, аутсайдером – екологічний податок, що, окрім незначних сум надходжень, продемонстрував

спад на 0,9 млрд грн. також варто відзначити вагомий внесок місцевих податків і зборів, хоча вони значно відстають за обсягами від податку на доходи фізичних осіб.

Водночас ефективність податкових надходжень місцевих бюджетів може бути і кращою, адже показник фіскальної ефективності на різних фінансово-економічних рівнях відзначається суперечливими тенденціями. Так, у складі доходів місцевих бюджетів частка податкових надходжень у 2023 р. порівняно з 2019 р. зросла на 18,3 %, а от у складі доходів зведеного бюджету – знизилася на 5,7 %, як і у ВВП – на -0,2 відсоткових пункти..

Зважаючи на наявні прогалини та доволі неоднозначні показники ефективності функціонування податкових надходжень місцевих бюджетів, пропонується розглянути можливість їх удосконалення та перспективного розвитку за чотирма напрямами: зміцнення фінансової незалежності місцевих бюджетів шляхом чіткого розмежування державних і місцевих податків без використання системи розкладних податків; збільшення суми надходжень до місцевих бюджетів за рахунок впровадження податку розкіш (багатство), коригування умов функціонування податку на майно; формування Національної концепції реформування доходів місцевих бюджетів, в основу якої покладено перегляд раціональності та доцільності видаткової частини, стимулювання підприємницької активності, посилення інвестиційної привабливості територій, дворівневої системи оподаткування з чітким розмежування державних і місцевих податків, посилення ефективності управління фінансовими ресурсами та врахування автентичності територій; оптимізація умов функціонування єдиного податку з метою стимулювання розвитку підприємницької активності (прогресивна шкала ставок податку та зміна об’єкту оподаткування з виручки на прибуток).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юшко С. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 139–149.

2. Бюджетний кодекс України: закон України № 2456-VI від 08.07.2010. Верховна Рада України: законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення 01.07.2024)

3. Про систему оподаткування: закон України № 1251-XII від 25.06.1991. Верховна Рада України: законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12#Text (дата звернення 01.07.2024)

4. Чугунов І.Я., Островецький В.І. Формування податкових надходжень бюджету як складова системи бюджетно-податкового регулювання. *Наукові праці НДФІ*. 2006. № 3 (36). С. 3–14.

5. Вігура О.М., Литвинчук І.В. Класифікація доходів місцевих бюджетів. *Науковий вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2017. № 4. С. 26–30.

6. Коровій В.В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *Бізнес-інформ*. 2020. № 3. С. 328–336.

7. Чугунов І., Макогон В. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 5. С. 5–18.

8. Лісовська Л. Фінансове підґрунтя місцевого самоврядування в Україні: стан та перспективи розвитку. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 2.С. 91–97.

9. Барановська І.В. Проблеми реформування податкової системи у умовах кризи. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 8. С. 193–197.

10. Сутормінa В.М., Федоров В.М., Рязанова Н.С. Фінанси зарубіжних корпорацій. К.: Либідь, 1993. 368 с.

11. Островецький В.І. Формування податкових надходжень бюджету в умовах трансформації економіки України: дис. … канд. екон. наук: спец.

08.04.01; Науково-дослідний фінансовий ін-т при Міністерстві фінансів України. К., 2006. 222 с.

12. Бойко Ю.І. Статистичний аналіз податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів (регіональний аспект): дис. … канд. екон. наук: спец. 08.00.10 / Ю.І. Бойко; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана». К., 2014. 194 с. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/860/1/Boykodis.doc.PDF (дата звернення 15.07.2024).

13. Павлюк К.Л. Формування доходів місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2006. № 4. С.24.

14. Попова С.П., Блохіна І.Р. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджетів. Наукові записки : зб. наук. пр. Кіровоград: КНТУ, 2016. Вип. 19. С. 140–148.

15. Крутько М. Актуальні проблеми формування доходів місцевих бюджетів: правові аспекти та шляхи вирішення. Юридичний вісник. 2021. № 6. С. 89–95.

16. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 45. С. 225–232.

17. Про бюджетну систему України: закон України від 05.12.1990 р. № 512: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-12#Text (дата звернення 19.07.2024).

18. Бюджетний кодекс України від 25.06.2001 р. № 2542: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2542-14#Text (дата звернення 19.07.2024)

19. Про систему оподаткування: закон України від 25.06.91 N 1251-XII. URL: https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/29919.html (дата звернення 20.07.2024)

20. Про місцеві податки і збори: декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 № 56-93 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-93#Text (дата звернення 20.07.2024)

21. Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення 22.07.2024)

22. Дем'янчук О.І. Вплив децентралізації на управління місцевими бюджетами України. *Економічний вісник*. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2017. Вип. 1. С. 52–58.

23. Улютін Д. Бюджетна децентралізація: головні виклики та досягнення. Децентралізація. URL: https://decentralization.gov.ua/news/12661 (дата звернення 02.07.2024)

24. Бюджет України 2021. Статистичний збірник. Міністерство фінансів України. Київ, 2022. 279 с.

25. Дем'янчук О.І., Кобетяк В.М. Зміни у формуванні доходів місцевих бюджетів України під впливом децентралізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, серія «Економіка», випуск 4(32), березень, 2017 р. С. 145–149.

26. Бюджет. Open Budget. URL: https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=economic&view=table (дата звернення 10.07.2024)

27. Європейська хартія про місцеве самоврядування, ратифікована Законом України № 452/97 ВР від 15.07.97 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення 13.07.2024).

28. Матвійчук В.І., Грабчак К.М. Доходи місцевого бюджету: проблеми формування та особливості використання. *Фінанси, облік, банки*. 2018. № 1 (23). С. 141–152.

29. Тимошенко М.В. Роль податків в процесі формування та виконання Державного бюджету України. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/66.pdf (дата звернення: 12.08.2021).

30. Рентна плата наповнює місцеві бюджети. Державна податкова служба України. URL: https://kh.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-402456.html (дата звернення: 14.08.2023).

31. Барабаш Л.В. Напрями оптимізації екологічного оподаткування в Україні. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених присвяченої 100-річчю з часу заснування Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава, 29 жовтня 2020 року). Полтава, 2020. С. 7–9.

32. Яцишін Є. Екологічне оподаткування: українські реалії та європейська практика. *Юридична Газета ONLINE*. № 23 (625). URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/ekologichne-pravo-turistichne-pravo/ekologichne-opodatkuvannya-ukrayinski-realiyi-ta-evropeyska-praktika.html (дата звернення: 15.08.2023).

33. Барабаш Л.В. Удосконалення складових податкових надходжень як напрям посилення децентралізації місцевих бюджетів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» / Редкол.: С.М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. К.: ВЦ НУБіП України, 2015. Вип. 211, ч. 1. С. 28–34.

34. Бюджетне забезпечення територіальних громад України: тенденції останніх років. *Галузевий моніторинг*. 2012. № 9. URL: https://dialogueauc.org.ua/sites/all/sites/dialogueauc.org.ua/files/files/mon9.pdf (дата звернення 25.08.2024).

35. Горин В. Проблеми підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість. *Галицький економічний вісник*. 2013. № 2(41). С. 118–126.

36. Власюк Н.І. Оцінювання фіскальної ефективності місцевого оподаткування. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Випуск 26.6. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2016/26_6/13.pdf (дата звернення 10.09.2022).

37. Кулик І. О. Шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами. URL: http: //www.kbuapa. kharkov.ua/ 22.04.2013. (дата звернення 26.08.2024).

38. Податкова політика та її регулюючий вплив на реальний сектор економіки. Робота на конкурс. URL:

https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/b8c2a635c60ce75fbd8470c8d84e13f2.pdf (дата звернення 05.09.2024).

39. На чому заробляють місцеві бюджети в країнах Європи та в Україні? Ціна держави. 11.07.2019. URL: https://cost.ua/744-na-chomu-zaroblyayut-mistsevi-byudzhety-v-krayinakh-evropy-ta-v-ukrayini/ (дата звернення 28.08.2022)

40. Волохова І.С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Ви. 23, частина 1. С. 39–42.

41. Рябоконь О.О. Стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 1. С. 48–50.

42. Нікітішин А. О. Податкові надходження до місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2018. Вип. 29 (2). С. 110–113.

43. Богатирьова Є.М. Плата за землю як джерело наповнення місцевих бюджетів України. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/49.pdf (дата звернення 30.09.2024)

44. Коломієць І.Ф., Пелехатий А.О. Напрямки удосконалення адміністрування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 103–105

45. Чорній Л. І. Регіональні програми розвитку малого і середнього підприємництва: структура, пріоритети, фінансування. К.: Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. 24 с.

46. Пташник С.А., Улянич Ю.В., Ролінський О.В. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації в Україні. *Збірник наукових праць УНУС*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020. Вип. 97. Ч 2: Економічні науки. с. 243–263.